

ਕੇਸ ਕਿਉਂ?

(ਇਕ ਉੱਤਰ)

ਡਾ. ਤੇਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ

(ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ)

ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਭੋਟਾ ਰਹਿਤ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ
ਸਕੱਤਰ, ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ
(ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ),
ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਚੁਨ 2018 30,000

ਛਾਪਣ ਵਾਲੇ:
ਗੋਲਡਨ ਆਫਸੈਟ ਪ੍ਰੈਸ, (ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ:ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ),
ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਸਰ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਕੇਸ ਕਿਉਂ ?

ਇਕ ਉੱਤਰ

ਇਹ ਮਜ਼ਮੂਨ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਉਸ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਿਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਕ ਪਾਸੇ ਅਟੁੱਟ ਉਤਸ਼ਕਤਾ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਮਹਾਨ ਵਿਆਕੁਲਤਾ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ? ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸਵੈ-ਵਿਰੋਧੀ ਭਾਵਾਂ ਵਾਲਾ ਜਾਪੇ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਰਤਾ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ਸਿੱਖ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਪਤਿਤਾਂ ਵਲੋਂ ਇਕ ਚੈਲੰਜ ਹੈ। ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਸ: ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖ ਵਿਦਿਅਕ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ-ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ—

“ਯੂਰਪ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੌਰੋਈ ਦੇ ਸਿੱਖ ਅਜੇ ਤਕ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਮਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ 'ਤੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖੀ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਪਰ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮਾਰੂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ।”

ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰ ਹੋਰ ਕਈ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਪਵਿੱਤਰ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਘਾਤ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਅਚੰਭਿਤ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਅਜਿਹੀ ਭਿਆਨਕ ਦਸ਼ਾ ਵਲੋਂ ਜਾਣ-ਬੁਝ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਲੈਣਾ ਕਠਿਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਦੀਵਾਨ ਸੁਸਾਇਟੀ ਆਫ ਯੂ. ਐਸ. ਏ. ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਪਤਿਤ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਪੂਰਨ ਤੇ ਯੋਗ ਉੱਤਰ

ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਾਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਚੀਫ਼ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੋ: ਕਮੇਟੀ ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗੀ ਅਤੇ ਪੰਜ ਕਕਾਰਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਸਾਰਾ ਸਾਹਿਤ ਮੰਗਵਾਇਆ, ਪਰ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕਿਆ ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਕੇਸਾਂ 'ਤੇ ਇਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਬਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਸਿੱਟਾ ਨਾ ਨਿਕਲਿਆ। ਮੈਂ ਪਤਿਤਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਆਪਣੇ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਮ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਪੁੱਛੇ। ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਿਮਾਣੇ ਜਿਹੇ ਯਤਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪੰਥ-ਪ੍ਰਦਸ਼ਕ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ। ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮਜ਼ਮੂਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਯਤਨਾਂ ਤੇ ਕਥਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਸਾਰ ਹੈ।

ਇਸ ਮਜ਼ਮੂਨ ਦਾ ਮੁਖ-ਮੰਤਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ ਧਰਮ ਦਾ, ਇਕ ਭੁਦਰਤੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ ਗੱਲਾਂ, ਕੇਸਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚਕਾਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਕੁਝ ਹਦ ਤਕ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਮੌਲਿਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਪਤਿਤ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ

ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪਤਿਤ ਹੋਣ ਦੇ ਝੁਕਾ, ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਵੱਧ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਭੀ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਤਿਤਾਈ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਸੰਬੰਧੀ ਹੱਲ ਦਸਣ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਰਾਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਾਡੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਨਿਸ਼ਚੇ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਖਿਆਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਇਸ ਹੱਦ ਅਤੇ ਇਸ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਾਲ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਇੰਨਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਲੱਭਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਦੇਸ਼ੀ ਸਾਡਾ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੀਵਨ ਅਰਥਾਤ ਸਾਡੇ ਮਾਪੇ, ਸਕੂਲ, ਅਧਿਆਪਕ, ਪ੍ਰਭਾਵਕ (ਜੋ ਕੋਈ ਹੈ) ਜਾਂ ਕੋਈ ਸਮਾਜਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਬੀਮਾਰੀ ਨੂੰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਜੜ੍ਹ ਪੁਟਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਲੱਭਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਸਾਧਾਰਣ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਤਿਤਾਈ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਸਾਇੰਸ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਧਰਮ, ਜੋ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਅਲੋਪ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਧਰਮ, ਸਚ

ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਲ ਝਾਤੀ ਮਾਰਨ ਲਈ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਯਤਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਧੁਨਿਕ ਭੁਕਾ ਵਧੇਰੇ ਬਾਹਰ-ਮੁਖੀ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਸਾਡੀਆਂ ਇੰਦਰੀਆਂ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਫਰਕ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕੇਵਲ ਮਾਇਕ ਕਸੇਟੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਮਾਪੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਪਦਾਰਥਕ ਸਫਲਤਾ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੁਖ ਮੰਤਵ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀ ਹੈ, ਦਾ ਖਿਆਲ ਉਡਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ੴ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ

ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥”

ਦੇ ਰੱਬੀ ਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਮਾਇਆ ਦੀ ਅਮਿਟਵੀਂ ਪੂਜਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਣਪੱਕੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਡੋਲਦੇ ਨਿਸ਼ਚਿਆਂ ਵਾਲੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਲੁੜ ਜੁਆਨ, ਅਨਪੜ੍ਹ ਅਤੇ ਫੈਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਅੰਧਾਧੁੰਦ ਨਕਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਲਾਮ, ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਇਸ ਪਾਸਿਓਂ ਧਿਆਨ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਇਤਨਾ ਕੁਝ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਜਾਂ ਲਿਖਤ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਸਿਖਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਦੀਵਾਨਾਂ, ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਲੈਕਚਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਗੱਲ ਛੇੜੀ ਵੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਣ 'ਤੇ ਹੈ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਸਦਾ। ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਰਸਾਉਣ ਵਾਲਾ ਪੰਜ ਕੌਂਕਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਸਾਹਿਤ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੇਰਾ ਹਿੱਸਾ ਜਾਂ ਤਾਂ ਗੁਰਮਤਿ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਸੋਮਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਹੀ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕੇਸ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਡੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਉਸ ਤਬਕੇ ਲਈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਡੋਲ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਤੇ ਲੋੜ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਹੁੰਪਲੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ

ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਬਾਰੇ ਵੱਡੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲਤ ਅਰਥਾਂ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਕੋਣਾਂ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ?

ਇਹ ਸੁਆਲ ਆਮ ਕਰਕੇ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਰੂਹਾਨੀ ਅਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਅਰਥਾਂ ਨਾਲ, ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤ ਰਲ-ਚੌਡ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁੰਝਲਾਂ ਆ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਗਲਤ ਅਰਥ ਦਰਸਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤਿਜਾਰਤੀ ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ, ਜਿਥੇ ਸਬਜ਼ੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੇਚੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਭੀ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ।

ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਰੂਹਾਨੀ ਮਹਾਨਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰੂਹਾਨੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਕਿਲੋ-ਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਤੋਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਕ ਰੋਮਨ-ਕੈਥੋਲਿਕ ਨੂੰ ਕਰਾਸ (ਸੂਲੀ) ਦਾ, ਇਕ ਬੋਧੀ ਨੂੰ ਬੁਧ ਜੀ ਦੀਆਂ ਖੜਾਵਾਂ ਦਾ, ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਜੰਝੂ ਦਾ, ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਾਂ ਯਹੂਦੀ ਨੂੰ ਖੁੰਨਤ ਦਾ, ਮੁਲ ਹੈ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਉੱਕੀ ਹੀ ਕੋਈ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਧਾਰਮਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਵਿੱਤਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਭਾਵ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇਵ, ਪੀਰ ਜਾਂ ਪੈਰਬਰ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੇਸ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਤੇ ਉਚੇਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹਨ। ਕੇਸ ਕੇਵਲ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਕਿ ਇਹ ਬੁਦਰਤ ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਕੇਸ ਰੱਖਣ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁਕਮ ਹੈ। ਇਹ ਹੁਕਮ ਅਟਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ 'ਕਿਉਂ' ਤੇ 'ਕਿਸ ਕਰਕੇ' ਆਦਿ ਕਸਵੱਟੀਆਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਟੀਕਾ ਟਿਪਣੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੁੱਖ ਭਰੀ ਗੱਲ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸੀਮਾਬੱਧ ਮਨੁੱਖ, ਉਸ ਅਗਮ, ਅਗੋਚਰ, ਸੀਮਾ ਰਹਿਤ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰੇ ਅਤੇ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਹੜਾ ਆਪ ਹਨੇਰੇ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਭੰਬਲਭੁੰਮੇ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਖ-ਪ੍ਰਦਸ਼ਕ ਨੂੰ ਰਾਹ ਦੱਸਣ ਦਾ ਹੀਆ ਕਰੇ।

ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ, ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਾਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਨੰਦ ਨਾਲ ਗੋਇਆ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਇਕ ਵਾਲ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਰਸਾਈ ਹੈ:-
ਦੀਨੋ ਦੁਨੀਆ ਦਰ ਕਮੰਦੇ ਆ ਪਰੀ ਰੁਖਸਾਰਿ ਮਾ।

ਹਰ ਦੇ ਆਲਮ ਕੀਮਤੇ ਯਕ ਤਾਰ ਮੁਏ ਯਾਰਿ ਮਾ।

(ਭਾਈ ਨੰਦ ਨਾਲ, ਦੀਵਾਨ-ਗੋਇਆ ਗਜ਼ਲ)

(੪)

ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕੋਸਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਪਾਰਕ ਤੇ ਆਰਥਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਠੀਕ ਨਜ਼ਰੀਆ ਹੀ ਪਤਿਤਾਈ ਨੂੰ ਘਟਾਏਗਾ ਅਤੇ ਕੋਸਾਂ ਦੀ ਉਚਿਤ ਮਹੱਤਤਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਾਏਗਾ।

ਕੋਸ ਸਿੱਖ-ਧਰਮ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਦੇਣ ਹਨ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸ਼ਰਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੁਦਰਤੀ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਬਣਨ ਲਈ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਵਾਸਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਸ ਕੁਦਰਤੀ ਦੇਣ ਹਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦੇਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਦੋ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ:

੧. ਧਰਮ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ? ਅਤੇ

੨. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਿਉਂ ਛਕਿਆ ਜਾਵੇ?

ਧਰਮ ਦੀ ਲੋੜ

ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਧਰਮ ਵੱਲ ਘੱਟ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਧਰਮ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੀ ਕੀ ਹੈ, ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਸੰਬੰਧੀ ਕਈ ਉਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਸੰਮੇਲਨਾਂ ਅਤੇ ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੀ ਖੋਜ ਦਾ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਸਾਇੰਸ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ। ਵਿਵਾਦ-ਗ੍ਰਸਤ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਧਰਮ ਦੀ ਓਟ ਲੈਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸਵਾਲ ਇਹ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੇ ਕੀ ਅਪਾ ਹਨ? ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੋਗ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਸਤ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਨਿਰਦਈ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੀਆਂ ਅਮੁਕ ਪੀੜਾਂ ਸਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਫੇਰ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਨੀਵੇਂ ਅਤੇ ਘਟੀਆ ਪੱਧਰ ਦਾ ਜੀਵਨ ਜੀਉਂਦੇ ਹਾਂ।

ਇਹ ਪੀੜਾ ਇੰਨੀ ਤੀਖਣ, ਮਾਰੂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤੇ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਹੈ ਕਿ ਮੋਹਰਾਂ ਦੇ ਸਾਈਂ ਤੇ ਸਦ ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ (ਆਪਣੇ ਤੀਸਰੇ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ) ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਤਰਸ ਖਾ ਕੇ ਸਾਰੀ ਮਾਨਵਤਾ ਲਈ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਔਰੀ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ:-

ਜਗਤੁ ਜਲੰਦਾ ਰਖਿ ਲੈ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ॥

ਜਿਤੁ ਦੁਆਰੈ ਉਬਰੈ ਤਿਤੈ ਲੋਹੁ ਉਬਾਰਿ॥

(ਬਿਲਾਵਲ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੩, ਪੰਨਾ-੮੫੩)

ਉਦੋਂ ਤਕ 'ਕਰਮਾਂ' ਦਾ ਨਿਯਮ ਸਾਡੇ ਲਈ ਆਵਸ਼ਕ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤਕ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਚੱਕਰ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਲੇਖਾ ਕੋਇ ਨ ਪੁਛਈ ਜਾ ਹਰਿ ਬਖਸੀਦਾ॥

(ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫, ਪੰਨਾ-੧੦੯੬)

ਸਾਡੇ ਯਤਨ ਕਿੰਨੇ ਵੀ ਘਾਲਣਾ ਵਾਲੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਚੱਕਰ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਸਕਦੇ।

“ਲੇਖੈ ਕਤਹਿ ਨ ਛੁਟੀਐ ਖਿਨੁ ਖਿਨੁ ਭੁਲਨਹਾਰ॥”

(ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਪੰਨਾ-੨੬੧)

ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਚਾਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਓਟ ਲਈਏ ਜੋ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਖੇਡਾਂ ਦਾ ਮੁਖ ਸੋਮਾ ਹੈ ਪਰ ਇਥੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸ਼ੰਕਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਕੋਈ ਰੂਪ ਨਹੀਂ, ਰੰਗ ਨਹੀਂ, ਚੱਕਰ ਨਹੀਂ, ਚਿਹਨ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਸਥਾਨ ਹੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਅਛੋਹ ਹੈ, ਅਗਮ ਹੈ, ਅਪਾਰ ਹੈ, ਅਥਾਹ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਡੀਆਂ ਇੰਦਰੀਆਂ ਤਾਂ ਅਨੁਭਵ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ—

“ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖੁ ਨ ਰੰਗੁ ਕਿਛੁ

ਤਿਹੁ ਗੁਣ ਤੇ ਪ੍ਰਭੁ ਭਿੰਨ॥”

(ਪੰਨਾ-੨੮੩)

ਉਹ ਮਨੁੱਖੀ-ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਲਈ ਮਨੁੱਖੀ-ਸੂਝ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਉੱਕਾ ਹੀ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਸਿਵਾਏ ਗੁਰੂ ਦੀ ਓਟ ਲੈਣ ਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ “ਗੁਰੂ” ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਘੜੀ ਤੇ ਛਿਨ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਤੁੱਛ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੈਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਝੋਂ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਹਨੇਰਾ ਹੀ ਹਨੇਰਾ ਹੈ।

ਸਦੀਵੀ ਤੇ ਸੱਚੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਯਤਨ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੀਆਂ ਅਮੁਕ ਪੀੜਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਝ, ਤਪਤ ਕੜਾਹੇ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲ ਇੱਛਾ ਅਤੇ “ਬੇਗਮ ਪੁਰਾ” ਸ਼ਹਿਰ ਲਈ ਤੜਪ ਤੋਂ ਇਹੋ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਦੀ ਅਤਿ ਲੋੜ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਰੀਰ ਕੋਈ ਬਚਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਬੇਧਰਮੀਆਂ ਦਾ ਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਹੀ ਬੁਰਾ ਹੈ।

ਧਰਮ-ਪ੍ਰਵੇਸ਼

ਉਪਰੋਕਤ ਲੋੜ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਹੀ ਸੰਭਵ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮਲਾਹ ਰੂਪੀ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਸਾਡੀ ਜੀਵਨ ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਪਾਰ ਲੰਘਾਵੇ ਅਤੇ ਹਰਿ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦੇਵੇ। ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੁਕਤੀ ਹੋਣੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ।

ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਫਿਰਿ ਆਈਐ ਜਾਈਐ।

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, ਵਾਰ ੩੬/੧੬)

ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ, ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਦਾ ਉਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਣ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿ ਰੱਬੀ-ਚੋਸ਼ਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਵੇ, ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਚੋਲੇ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਚੋਲਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰ ਪਰਮੇਸਰੁ ਜਾਣਿ ਸਬਦੁ ਕਮਾਇਆ।

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, ਵਾਰ ੨੦/੪)

ਇਸੇ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦਾ ਅਪਨਾਉਣਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਧਰਮ ਅਪਨਾਉਣ ਸੰਬੰਧੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਕ ਇਤਰਾਜ਼ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟੀ-ਕਰਣ

ਕੁਝ ਪਤਿਤਾਂ ਨੇ ਇਹ ਦਲੀਲ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਅਸੂਲਾਂ ਅਤੇ ਹੁਕਮਾਂ 'ਤੇ ਚਲ ਕੇ ਸੇਖਰ ਨੂੰ ਪਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖੀ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਤੇ ਸੌਖੀ ਜੇਹੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਸਿੱਖੀ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਜਾਪ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕੰਮ ਤਾਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬਹਿ ਕੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਗਵਾਈ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ!

ਇਸ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ ਸਭੇ ਕੁਝ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਸੁਚਾ ਤੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੈ ਜਾਂ ਇਉਂ ਆਖੋ ਕਿ ਨਾਮ ਨਾਮੀ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੈ।

‘ਨਾਵੈ ਅੰਦਰਿ ਹਉ ਵਸਾ’

(ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧)

‘ਨਾਮ ਤਤੁ ਸਭ ਹੀ ਸਿਰਿ ਜਾਪੈ॥’ (ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ, ਪੰਨਾ-੯੪੩)

ਨਾਮੇ ਰਾਤੇ ਹਉਮੈ ਜਾਇ॥

ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਸਚਿ ਰਹੇ ਸਮਾਇ॥

ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਜੋਗ ਚੁਗਤਿ ਬੀਚਾਰੁ॥

ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਪਾਵਹਿ ਮੋਖ ਦੁਆਰੁ॥

ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਸੋਝੀ ਹੋਇ॥

ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੋਇ॥ (ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ ਮਹਲਾ ੧, ਪੰਨਾ-੯੪੧)

ਪਰ ਉੱਤਰ ਪਹਿਲੀ ਦੱਸੀ ਪਤਿਤਾਂ (ਜਾਂ ਕਦੀ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ) ਦੀ ਦਲੀਲ ਵਿਚ ਟਪਲਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਧੋਖੇ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਚਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਕਿ-

ਨਾਮ ਕੀ ਹੈ?

ਕਿਥੋਂ ਪਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?

ਕਿਵੇਂ ਪਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?

ਕਿਵੇਂ ਜਪ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?

ਕਿਵੇਂ ਲਿਵ ਬੋਲਦੀ ਹੈ?

ਕਿਵੇਂ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਛੁਟਦੀ ਹੈ?

ਕਿਵੇਂ ਗਿਆਨ ਅੰਜਨ ਪਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ?

ਕਿਵੇਂ ਜੋਤ-ਸਰੂਪ ਮਨ ਆਪਣਾ ਮੂਲ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ? ਤੇ

ਕਿਵੇਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਅਭੇਦਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?

ਕੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ (ਜਾਂ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਭੀ) ਸ੍ਰੈ ਯਤਨ ਨਾਲ ਹੋਣਾ ਸੰਭਵ ਹੈ?

ਕੀ ਇਹ ਸਾਰੀ ਉਸਾਰੀ, ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਦੇ ਜ਼ੋਰ 'ਤੇ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ?

ਕੀ ਆਪਣਾ ਨਿਤਾਣਾ ਬਲ ਉਸ ਮਹਾ ਆਤਮਕ ਬਲ ਨੂੰ ਜਾ ਅਪਭੋਗ?

ਕੀ ਇਹ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਉਸ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਘੁਮਿਆਰ ਦਾ ਬਹੁ ਪੱਤਾ ਲਾ ਲਵੇਗਾ?

ਉਪਰਲੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੁਣ ਵਾਲੇ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਪਰੇਡੇ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਮੋਟੀਆਂ-ਮੋਟੀਆਂ ਇਕ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਆਖਣੀਆਂ ਫਿਰ ਭੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਭਾਸਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦੱਸੀ ਪਤਿਤਾਂ ਦੀ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਮ-ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਇਹ ਦਲੀਲ ਕਿ ਨਾਮ ਦੀ ਪਰਾਪਤੀ ਸਵੈ-ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਹੋ

(੮)

ਸਕਦੀ ਹੈ, ਸਚਾਈ ਤੋਂ ਉਲਟ ਹੈ। ਇਉਂ ਨਾਮ ਕਦੀ ਵੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਹੀਲੇ ਵੀ ਪਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਨਾਮ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਇਕ ਦਾਤ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਦਾਤੈ ਦਾਤਿ ਰਖੀ ਹਥਿ ਅਪਣੈ ਜਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਿਸੁ ਦੇਈ॥

(ਸੋਚਨਿ ਮਹਲਾ ੩)

ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਤੇ ਨਾਮੁ ਪਾਇਆ ਜਾਇ॥ (ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ, ਪੰਨਾ-੯੪੧)

ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਅਲਖੁ ਹੈ ਕਿਉ ਲਖਿਆ ਜਾਈ॥

ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਨਾਲਿ ਹੈ ਕਿਉ ਪਾਈਐ ਭਾਈ॥

ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਵਰਤਦਾ ਰਵਿਆ ਸਭ ਠਾਈ॥

ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਤੇ ਪਾਈਐ ਹਿਰਦੈ ਦੇਇ ਦਿਖਾਈ॥

(ਸਾਰੰਗ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪, ਪੰਨਾ-੧੨੪੨)

ਇਸ ਦੀ ਪਰਾਪਤੀ ਲਈ ਤਾਂ ਪੂਰਨ ਨਿਮਰਤਾ ਭਾਵ ਨਾਲ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਬੋਲੀ ਅੱਡਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਜਾਚਕ ਜਨੁ ਜਾਏ ਪ੍ਰਭ ਦਾਨੁ॥

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਦੇਵਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ॥ (ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਪੰਨਾ ੨੯੯)

ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੀਤਿਆਂ ਜਾਂ ਸਵੈ-ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦਾਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਦਾਤ ਤਾਂ ਉਸ 'ਮਾਲਕ' ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ 'ਤੇ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਏਹ ਕਿਨੇਹੀ ਦਾਤਿ ਆਪਸ ਤੇ ਜੋ ਪਾਈਐ॥

ਨਾਨਕ ਸਾ ਕਰਮਾਤਿ ਸਾਹਿਬ ਤੁਨੈ ਜੋ ਮਿਲੈ॥

(ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ-੪੭੪-੭੫)

ਜਿਸ ਨੇ ਤੇਰੀ ਮਿਹਰ ਮੁ ਤੇਰੀ ਬੰਦਿਗੀ॥

(ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫, ਪੰਨਾ-੯੬੧)

ਇਹ ਗੱਲ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਾਂਗ ਸਚ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਸੁੱਧ ਬੁੱਧ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਘੋਰੁ ਅੰਧਾਰੁ ਗੁਰੁ ਬਿਨੁ ਸਮਝ ਨ ਆਵੈ॥

ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਸੁਰਤਿ ਨ ਸਿਧਿ ਗੁਰੁ ਬਿਨੁ ਮੁਕਤਿ ਨ ਪਾਵੈ॥

(ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਚੌਥੇ ਕੇ, ਪੰਨਾ-੧੩੯੯)

ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਸਰਵੋਤਮ ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਕਿ ਜਾਗਦੀ ਜੋਤ ਗੁਰੂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ।

(੯)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ...ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ
ਸਰੂਪ ਤੇ ਉਹੋ ਜਾਗਦੀ ਜੋਤ ਹਨ।

‘ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੁ ਮਾਨਿਓ ਪ੍ਰਗਟ ਗੁਰਾਂ ਕੀ ਦੇਹ।’

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਯਤਨ ਹਉਮੈ ‘ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਉਹ
ਖੁਦੀ ਦੇ ਰਾਹ ‘ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹਨ, ਵਧਦੀ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਾਕਤ ਹਰਿ ਰਸ ਸਾਦੁ ਨ ਜਾਣਿਆ

ਤਿਨ ਅੰਤਰਿ ਹਉਮੈ ਕੰਡਾ ਹੇ॥

ਜਿਉ ਜਿਉ ਚਲਹਿ ਚੁਭੈ ਦੁਖ ਪਾਵਹਿ

ਜਮਕਾਲੁ ਸਹਹਿ ਸਿਰਿ ਡੰਡਾ ਹੇ॥

(ਗੁਰੂ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਮਹਲਾ ੪, ਪੰਨਾ-੧੩)

ਹਉਮੈ ਦੀ ਇਕ ਬੜੀ ਭਿਆਨਕ ਬੀਮਾਰੀ ਹੋਣ ਦੀ ਇਹ ਇਕ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ:-

‘ਹਉਮੈ ਦੀਰਘ ਰੋਗੁ ਹੈ’ (ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ-੪੬੬)

ਪਤਿਤ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਰਹੇ, ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਆਮ ਜਨਤਾ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ
ਬਿਲਕੁਲ ਭੁੱਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਦੀਖਿਅਤ ਸਿੱਖ ਹੀ ‘ਸਿੱਖ’ ਹੈ ਤੇ ਸ੍ਰੀ
ਉੱਦਮ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। ਓਦੋਂ ਤਕ ਕਿਸੇ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਦਾ
ਪਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਸਿੱਖ ਦੀਖਿਅਤ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ
ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ-

ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਦੀਖਿਆ ਕੇਸੇ ਗਿਆਨੁ॥

‘ਦੇਖੋ ਭਾਈ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ ਦਾ ‘ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਛਪਿਆ ਪੰਜਾਬ ਕੁਮਰਸ਼ਲ ਪ੍ਰੈਸ,
ਪੰਨਾ-੨੮੩। ਪੂਰੀ ਇਬਾਰਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ :-

ਤਥਾ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ (ਦੇਹਿਤਾ)

ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਪੁਰਨ ਹਰਿ ਅਵਤਾਰ।

ਜਰਾਮਗ ਜੋਤਿ ਬਿਰਾਜਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਮਝਾਰ॥੮੯॥

ਆਰਿਆ ਭਈ ਅਕਾਲ ਕੀ ਤਬੀ ਚਲਾਯੋ ਪੰਥ।

ਸਭਿ ਸਿੱਖਨ ਕੇ ਹੁਕਮ ਹੈ ਗੁਰੂ ਮਾਨਿਓ ਗ੍ਰੰਥ॥੯੦॥

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੁ ਮਾਨਿਓ ਪ੍ਰਗਟ ਗੁਰਾਂ ਕੀ ਦੇਹ।

ਜੇ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਮਿਲਯੋ ਚਾਹੈ ਬਿਨੁ ਬਥਦ ਮੈ ਲੇਹ॥੯੧॥

ਦਰਸਾਯੋ ਚਹਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੇ ਸੇ ਦਰਸੈ ਗੁਰ ਗ੍ਰੰਥ।

ਪਵੈ ਸੁਨੈ ਸ੍ਰਾਰਥ ਲਹੈ ਪਰਮਾਰਥ ਕੇ ਪੰਥ॥੯੨॥

ਵਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਉਭੈ ਜਹਾਜ ਉਦਾਰ।

ਸਰਧਾ ਕਰ ਜੇ ਸੇਵ ਹੈ ਸੇ ਉਤਰੈ ਭਵ ਪਾਰ॥੯੩॥

ਬਿਨੁ ਪੇਖੇ ਕਹੁ ਕੈਸੇ ਧਿਆਨੁ॥

(ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਪੰਨਾ-੧੧੪੦)

ਅਸਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਭਰਨ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹਰ ਵਕਤ ਤੇ ਹਰ ਦਮ ਲੋੜ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਉੱਦਮ 'ਨਦਰੀ ਮੋਖ ਦੁਆਰੁ' ਲਈ ਨਿਸਫਲ ਹੈ। ਇਹ ਅਗਵਾਈ ਦਸਾਂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ-ਜਾਗਦੀ ਜੋਤ-ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਚਰਨ-ਸਰਨ ਦੀਖਿਅਤ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਲੋੜ

ਕੋਈ ਵੀ ਧਰਮ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਧਰਮ ਸੰਸਕਾਰ ਰੂਪੀ ਪਾਸਪੋਰਟ ਪਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਅਤਿਅੰਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਹਰ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਤਰੀਕਾ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਪਾਹੁਲ ਜਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਇਸ ਨੂੰ ਦੀਖਿਆ ਜਾਂ ਗੁਰ-ਮੰਤਰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)।

ਇਹ 'ਇਕ' ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਦਾ ਸੁਮੇਲਨ ਹੈ—

(ੳ) ਚਰਨ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਚਰਨਾਮ੍ਰਿਤ)

ਨੌ ਗੁਰੂਆਂ ਤਕ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਲੈਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਮਹਾਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਾਵਨ ਚਰਨ-ਕੰਵਲਾਂ ਦੇ ਪਵਿਤ੍ਰ-ਜਲ (ਚਰਨ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਬਣਨਾ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਿਹਾ, ਉਹ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਸੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਰਨ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਲੈਣ ਨਾਲ 'ਗੁਰੂ-ਸਿੱਖ' ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਚਰਨ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੋੜਨ ਦਾ ਇਕ ਸਾਧਨ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਮਾਂ ਦੇ ਪੋਟੇ ਜਿੰਮੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਨੇੜੇ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਚਰਨ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਰਯਾਦਾ (ਰਹਰਾਸਿ=ਮਰਯਾਦਾ) ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਸੁਣੀ ਪੁਕਾਰਿ ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਭੁ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਜਗ ਮਾਹਿ ਪਠਾਇਆ।

ਚਰਨ ਧੋਇ ਰਹਰਾਸਿ ਕਰਿ ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤੁ ਸਿਖਾਂ ਪੀਲਾਇਆ।

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੧/੨੩)

(ਅ) ਦੀਖਿਆ (ਦੀਕਸ਼ਾ) ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਬਣਨ ਵੇਲੇ
ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਿਖਿਆਵਾਂ

ਉਕਤ ਰਸਮ ਅਦਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਿਖਿਆਵਾਂ ਵੀ
ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਹ ਵੀ ਚਰਨ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਾਂਗ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ
ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਨਰਕ ਦਾ ਭਾਗੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਿਨੁ ਦੀਖਿਆ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਮਰਿ ਜਨਮੇ ਵਿਚਿ ਨਰਕ ਪਵਾਸੀ।

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੪੦/੨੧)

ਸਿੱਖ ਬਣਾਉਣ ਸਮੇਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਇੰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ
ਇਹ ਪਵਿਤਰ-ਸਿੱਖਿਆ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ
ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ
ਉਸ ਵਕਤ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਸੀ) ਵਰਗੇ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿੱਖ
ਅਖਵਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈਣੀ ਪਈ।

‘ਗੁਰ ਦੀਖਿਆ ਲੈ ਸਿਖਿ ਸਿਖੁ ਸਦਾਇਆ।’

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੩/੧੧)

(ੲ) ਗੁਰ-ਮੰਤਰ

ਗੁਰ ਮੰਤਰ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ
ਗੁਪਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਇਹ ਮੰਤਰ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਜਪਣ
ਲਈ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਸਿੱਖ ਬਣਾਉਣ ਵੇਲੇ ਹੀ ਦੱਸੇ
ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਸਦਾ ਅੰਧਲੇ ਕੀ ਟੋਕ' ਦਾ ਕੰਮ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ
ਕਿ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਗੁਰ-ਮੰਤਰ ‘ਵਾਹਿਗੁਰੂ’ ਹੀ ਹੈ।

‘ਧਰਮਸਾਲ ਕਰਤਾਰਪੁਰੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਚ ਖੰਡੁ ਵਸਾਇਆ।’

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ।’

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੨੪/੧)

ਗੁਰ-ਮੰਤਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਗੁਰੂ ਹੈ।

ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਕੂੜ ਦੀ ਕੰਧ ਹੈ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਰੱਬ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਕਰਦੀ ਹੈ।

‘ਕਿਵ ਸਚਿਆਰਾ ਹੋਈਐ ਕਿਵ ਕੂੜੈ ਤੁਟੈ ਪਾਲਿ॥’ (ਜਪੁ ਜੀ, ਪੰਨਾ-੧)

ਗੁਰ-ਮੰਤਰ ਦੇ ਜਾਦੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ
ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕੇਵਲ ਗੁਰ-

ਮੰਤਰ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਹਉਮੈ ਦੀ ਕੰਧ ਨੂੰ ਤੋੜ ਸਕਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ।

‘ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰ-ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ ਜਪਿ ਹਉਮੈ ਖੋਈ।’

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੧੩/੨)

ਗੁਰ-ਮੰਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ‘ਨਾਮ-ਧਰੀਕ’ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਵੇ। ਗੁਰ-ਮੰਤਰ ਲੈਣ ਦੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਮਹੱਤਤਾ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਤੋਂ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ।

ਮਾਂ ਗਭਣਿ ਜੀਅ ਜਾਣਦੀ ਪੁਤ੍ਰ ਸੁਪੁਤ੍ਰ ਹੋਵੈ ਸੁਖਦਾਈ।

ਕੁਪੁਤ੍ਰੁ ਧੀ ਚੰਗੇਰਤੀ ਪਰ ਘਰ ਜਾਇ ਵਸਾਇ ਨ ਆਈ।

ਕੁਪੀਅਹੁ ਸਪ ਸਕਾਰਥਾ ਜਾਉ ਜਣੇਦੀ ਜਣਿ ਜਣਿ ਖਾਈ।

ਮਾਂ ਡਾਇਣ ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਹੈ ਕਪਟੀ ਪੁਤ੍ਰੇ ਖਾਇ ਅਘਾਈ।

ਬਾਮੁਣ ਗਾਈ ਖਾਇ ਸਪੁ ਫੜਿ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਪਵਾਇ ਪਿਤਾਈ।

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੩੭/੨੪)

ਭਾਵ-ਸਾਰਿਆਂ ਜੁਗਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜਾ ਜੁਗਮ ਹੋਂਤਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਹੋਂਤਿਆਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜੀ ਹੋਂਤਿਆ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਤੇ ਗੜ੍ਹ ਦੀ ਹੋਂਤਿਆ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਾਂ ਗੜ੍ਹ ਦੀ ਹੋਂਤਿਆ ਸੱਪ ਵਰਗੇ ਨੀਚ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਨੀਵੀਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੋਂਤਿਆਰਾ ਵੀ, ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਭਲਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਗੁਰ-ਮੰਤਰ ਲੈਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਸੱਪ ਵੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰ-ਮੰਤਰ ਦਾ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ਼ਾਰਾ ਮਿਲਣ ‘ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਟਾਰੇ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰ-ਮੰਤਰ ਗੁਪਤ-ਸ਼ਬਦ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ ਸੰਕਲਿਤ ਹੋ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ, ਇਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੁਰ-ਮੰਤਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਭੱਟਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਸੰਨ ੧੬੯੯ ਤਕ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਭ ਸਮਿਆਂ ਲਈ ਇਉਂ ਅੰਤਰ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ :-

੧. ਸਿੱਖ ਹੁਣ ਤੋਂ ਖੰਡੇ-ਧਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਸਜਿਆ ਕਰਨਗੇ।
੨. ਸਭ ਤਦ-ਅਰਬੀ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ (ਦੀਖਿਆ) ਨਿਯਮ-ਬੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ

- ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਹਰ ਇਕ ਲਈ ਇਕ ਸਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਹ ਕੰਮ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਤਾਬਿਆਂ ਹੋ ਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ।
੩. 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਗੁਰ-ਮੰਤਰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਸਦਾ ਲਈ ਅਟੱਲ ਰਿਹਾ।
੪. ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰ ਫਤਿਹ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਗੁਰ-ਮੰਤਰ ਵਿਚੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਪਾਹੁਲ) ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ

ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਹ ਸਿੱਖ, ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਇਕ ਮਹਾਨ ਮੀਲ ਪੱਥਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਹੇਗਾ। ਆਉ, ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੀਏ :-

(੧) ਸਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ

੧. ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹਰ ਸਿੱਖ ਲਈ ਇਹ ਸਥਾਈ ਫ਼ਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰੇ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚਰਨ-ਪਾਹੁਲਾ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

੨. ਇਸ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਨਵੇਂ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਵੀਂ ਰੂਹ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਰਾਹ 'ਤੇ ਪਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ

“ਕਈ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਸ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਅਜੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹਨ, ਅਧੂਰੇ ਹਨ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਉਦੋਂ ਛਕਣਗੇ, ਜਦੋਂ ਪੂਰਣਤਾ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਲੈਣਗੇ।

ਜਦ ਪੂਰਣਤਾ ਹੀ ਪਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ, ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਯਤਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਕੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੂਰਨ ਸਿਰਫ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ ਜੀ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਖਿਨ-ਖਿਨ ਭੁਲਣਹਾਰ ਹਾਂ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ।

‘ਜਿਸੁ ਹਾਥਿ ਜੇਰੁ ਕਰਿ ਵੇਖੇ ਸੋਇ॥’

(ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ)

ਨੇਕ ਨੀਯਤ ਹੋ ਕੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ, ਗੁਰੂ ਆਸਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਅਪਾਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ।

‘ਭੋਲਨ ਤੇ ਰਾਖਹੁ ਪ੍ਰਭੁ ਨਾਨਕ ਦੇ ਕਰਿ ਹਥ॥’

(ਪੰਨਾ-੨੫੬)

(੧੪)

ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ, ਜਿਹੜੇ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੋਂ ਨਿਰਬਲ ਅਤੇ ਬਲਹੀਨ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਸੂਰਬੀਰ (ਬਲਵਾਨ) ਬਣ ਗਏ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਇਕੱਲਾ ਇਕੱਲਾ ਲੱਖ ਲੱਖ ਦਾ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੇ ਗਿੱਦੜਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੇਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।

(੨) ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਸੰਬੰਧੀ

੧੬੯੯ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮਾਮਲਾ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ-ਪੰਥ ਦੇ ਸਾਂਝੇ-ਹਿੱਤਾਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਪੰਥ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਰੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਕੌਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰੰਤੂ ਹੁਣ ਸਾਰੀ ਕੌਮ ਨੂੰ, ਇਕ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸੰਗਤ ਤੇ ਪੰਗਤ ਵਿੱਚ ਜੁੜਨ ਦੀ ਰੀਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਸਿੱਖ-ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਦੀ, ਇਕ ਉੱਤਮ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੇ ਦਰਵੇਸ਼ ਇਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਆ ਕੇ 'ਇਕ' ਹੋ ਗਏ। ਸਿੱਖ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਬਣ ਗਏ, ਵਿਅਕਤੀ ਗਤ ਸਿਪਾਹੀ-ਜੀਵਨ (ਸ਼ਖਸੀ ਜਾਂ ਜਾਤੀ) ਬੇਅਰਥ ਹੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ ਵਿੱਚ ਏਕਤਾ ਤੇ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਖਾਲਸਈ ਝੰਡਾ ਝੁਲ ਗਿਆ ਤੇ ਹੁਣ ਸਿੱਖ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਹੈ, ਇਕੱਲਾ ਨਹੀਂ ਇਕੱਠਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਗੁਰੂ ਹਜ਼ੂਰ ਹੋ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਆਖਦਾ ਹੈ—

‘ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਸਰਬਤ ਖਾਲਸੇ ਜੀ ਕੀ ਅਰਦਾਸ’

ਤੇ ਫੇਰ—

‘ਜਹਾਂ ਜਹਾਂ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਸਾਹਿਬ,

ਤਹਾਂ ਤਹਾਂ ਰਛਿਆ ਰਿਆਇਤ।’

ਸਾਰੇ ਇਕ ਫੈਮਿਲੀ (ਇਕ ਟੱਬਰ), ਇਕ ਜਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਸਿੱਖ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਭਜਨ-ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਸਚ ਖੰਡੁ ਵਸਾਇਆ। (ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੨੯/੧)

‘ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ’। (ਉਹੀ, ਵਾਰ ੨੯/੨)

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਮਨ ਵਸਿ ਆਇਆ। (ਉਹੀ, ਵਾਰ ੨੯/੯)

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਬੰਦ ਖਲਾਸੀ। (ਉਹੀ, ਵਾਰ ੩੯/੧੭)

(੧੫)

ਨਵਾਂ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਵਿਚਕਾਰ ਅਜਿਹਾ ਦੋ-ਤਰਫ਼ਾ ਮਾਮਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੀਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਪਹਿਲੇ 'ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ' ਚੁਣਨ ਲਈ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ-ਪੰਥ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਪੰਥ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਪੰਥ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਲਏ ਗਏ। ਇਉਂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਇਕ ਲਾਜ਼ਮੀ ਲੋਕ-ਰਾਜੀ ਸੰਸਥਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਹੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੰਥ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਪੰਥ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਇਉਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਮ ਨੂੰ, ਕੌਮ ਲਈ, ਕੌਮ ਵਲੋਂ, ਮਹਾਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਰ-ਪ੍ਰਸਤੀ ਅਧੀਨ ਹੀ ਛਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(੩) ਗੁਰੂ ਸੰਬੰਧੀ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ-ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨੂੰ ਸ਼ੈਰਾਲਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ, ਅਰਥਾਤ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਜਿਹੜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਬਖਸ਼ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਉਹ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵਲੋਂ, ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ, ਗੁਰੂ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਾਮ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਇਸ ਸੰਸਕਾਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਵੱਡੀ ਮਹਾਨ ਤੇ ਆਤਮਕ ਮੰਡਲ ਦੀ ਨੁਰਾਨੀ ਉੱਚੀ ਸੁੱਚੀ ਤੇ ਸੱਚੀ, ਮਹਾਂ ਰਸਦਾਇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੋਇਆ ਕਿ ਨਾਮ ਦੀ ਲੋੜ ਕੇਵਲ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਸੁਪੂਤ, ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਸਿਰਜਨਹਾਰੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਪਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤਾਈਂ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਸਿੱਖ ਜੋ ਚਰਨਾਮ੍ਰਿਤੀ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਇਹ ਹੁਕਮ ਲਾਗੂ ਸੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਵੀ ਬੜੀ ਸਿੱਧੀ ਪੱਧਰੀ। ਜਿਸ ਅਮੋਲਕ ਵਸਤੂ ਦੀ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆਪ ਲੋੜ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਚੇਲਾ ਕਿਵੇਂ ਵਾਂਝਿਆ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਚੇਲੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧ ਲੋੜ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ' ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਬਖਸ਼ਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰੋਸਾਏ ਹੋਏ ਪੰਜਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਚੁਲੇ ਲਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਮੁਕਤ' ਹੋਣ ਦਾ ਵਰਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਰਤਾ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਜਿਥੇ ਕਿਥੇ ਵੀ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਨਾਮ-ਧਰੀਕ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਤਾ ਭੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਵਸਤੇ ਸਿਦਕ ਜਾਂ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਇਸ ਪਾਵਨ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ, ਮਹਾਨ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ
ਯਤਨ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਕਰੇਗਾ।

ਇਕ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਉਦਾਹਰਣ

ਭਾਈ ਡੱਲਾ ਜੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿੱਖ ਸਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ
ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਅਤਿਪ੍ਰਸੰਨ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਡੱਲਾ ਜੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ
ਕਿ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਇਕ ਪੀਹੜੀ ਜਿਤਨੀ
ਥਾਂ ਬਖਸ਼ੋ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ
ਕਰੇਗਾ, ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਨਾਲ ਮਾਨਸਿਕ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਦੋਵੇਂ
ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰੋਗ ਨਿਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ ਡੱਲਾ! ਤੈਨੂੰ ਵੀ
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਡੱਲਾ ਸਿੰਘ ਸਦਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਡੱਲੇ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹੀ
ਦੇਰ ਲਈ ਚੁੱਪ ਧਾਰਨ ਮਗਰੋਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ-

ਮਹਾਰਾਜ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ
ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਸੀਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੈਂ
'ਅਰਦਾਸ' ਅਤੇ 'ਕਿਰਪਾਨ ਭੇਟ' ਦੁਆਰਾ ਪਾਵਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਨੂੰ
ਵੀ ਛੱਕਦਾ ਹਾਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ-ਭਾਈ ਡੱਲਿਆ! ਪਾਹੁਲ ਖੰਡੇ
ਧਾਰ ਛਕੋ।

ਜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣਾ ਇਸ ਕਦਰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਤਦ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਰੱਖਣਾ ਹੋਰ
ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੱਕਣ ਦੀਆਂ ਪੂਰਬ ਸ਼ਰਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ
ਜ਼ਰੂਰੀ ਸ਼ਰਤ ਹੈ। ਸੋ ਸਿੱਖ ਲਈ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਰੱਖਣਾ ਅਤਿ ਆਵਸ਼ਕ ਹੈ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਬੰਧੀ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ

ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਪਤਿਤਾਂ ਵਲੋਂ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਇਹ ਆਮ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ
ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪਾਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਰੱਖਣਾ, ਇੰਨਾ
ਮਹਾਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਾਂ ਕੇਸਾਂ ਸੰਬੰਧੀ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ
ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਕੋਈ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਮਹਾਨ
ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਇਕ ਦੋ ਪ੍ਰਗਤੀਆਂ ਇਸ ਮਹਾਨ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਲੋਂ
ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਕੇ ਪਾਈਆਂ ਗਈਆਂ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸਵਾਲ ਦਾ ਸਿੱਧਾ-ਪੱਧਰਾ ਜਵਾਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਪਹਿਲੇ
ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤਕ, ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ
ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਦਸਾਂ ਗੁਰੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਗੁਰੂ

ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਦਸਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਲੋਂ ਇਸੇ ਹੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਗੁਰ ਮੰਤਰ ਕਰਕੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ।

‘ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਆਕਾਰੁ ਕਰਿ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ ਅਨੂਪੁ ਦਿਖਾਇਆ।

ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਅਗੋਚਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ।’

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੧੨/੧੭)

ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ, ਜਪੁ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਗਣਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ— ‘ਕਰਮ ਨਾਮ ਬਰਨਤ ਸੁਮਤਿ’ ਉਥੇ ਵੀ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਲਈ ‘ਵਾਹਿਗੁਰੂ’ ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਲੋਂ ਇਉਂ ਗੁਰ-ਮੰਤਰ ਦੀ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣਾ ਹੀ ਯੋਗ ਪਿਆਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਦੀਖਿਆ ਜਾਂ ਗੁਰ-ਮੰਤਰ ਦੇਣ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਪ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵੀ ਪਹਿਲੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ, ਚਰਨਾਮ੍ਰਿਤ ਬਾਰੇ ਦਸਦੇ ਹਨ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕੋਈ ਲਿਖਤੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੂਜੇ ਨੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਹੁਲ ਖੰਡੇ ਧਾਰ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਅੰਤਮ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ।

‘ਗੁਰੂ ਦਾਸ ਮਨਾਈ ਕਾਲਕਾ ਖੰਡੇ ਕੀ ਵੇਲਾ।

ਪੀਓ ਪਾਹੁਲ ਖੰਡਧਾਰ ਹੋਇ ਜਨਮ ਸੁਹੇਲਾ।’

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੪੧/੧)

ਪਾਹੁਲ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ

ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਕੇਵਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਇਕ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤਰ ਲਈ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਾਲ ਕੀ ਨਾਤਾ ਹੋਇਆ? ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ, ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਣੀ ਸੋਚਣੀ ‘ਤੇ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਇਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੋਚ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਆਪਣੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਦੇ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪਾਸ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(੧੮)

‘ਸਰਣਿ ਤੁਮਾਰੀ ਆਇਓ ਨਾਨਕ ਕੇ ਪ੍ਰਭ ਸਾਥ॥’

(ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ, ਪੰਨਾ-੨੬੩)

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪਾਸ ਪ੍ਰਸੰਸਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਿੱਖ ਬਣ ਕੇ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਕ ਮਹਾਨ ਧਾਰਮਿਕ ਪੋਥੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮੰਨਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਦਸਾਂ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ‘ਪ੍ਰਗਟ ਦੋਹ’ ਜਾਂ ‘ਜਾਗਤ ਜੋਤਿ’ ਸਮਝ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੂਜਦੇ।

ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਕਿਸਮ ਦੀ ਜੋ ਆਮ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਲਈ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਹੀ ਉਪਜਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਹਰਦੁਆਰਾ ਜਾਣਾ ਤੇ ਓਥੇ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਣਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਏ, ਉਹ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਸੰਸਕ ਹੀ ਸਨ, ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਦੂਜੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ, ਉਪਰੋਕਤ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਖਾਸ ਚੋਲੇ ਜਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ, ਜੋ ਪਾਹੁਲ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਦੀਖਿਆ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਖਿਆ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵੀ ਦੋ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਉਹ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਪ੍ਰਸੰਸਕ ਦੇ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੀ ਉਹ, ਜਿਹੜੀ ਚਰਨ-ਸ਼ਰਨ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੀ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਵਿੱਚ ਅੰਤਮ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਮਹਲਾ ੫’ ਹੈ। ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਦਾ ਅਰਥ ਬੁਝਾਰਤ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਇਕ ਬੁਝਾਰਤ ਪਾਈ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਲੱਭਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਵਸਤਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਰਥਾਤ ਸਤ੍ਰੁ, ਸੰਤੋਖ ਤੇ ਵਿਚਾਰ*। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਚੌਥੀ ਵਸਤੂ ਭੀ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਠਾਕੁਰ ਕਾ* ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਬੁਝਾਰਤ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਪਰ ਦਰਸਾਈਆਂ ਤਿੰਨ ਵਸਤਾਂ ਹਰ ਇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਲਈ ਹੀ ਹਨ, ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਠਾਕੁਰ ਕਾ* ਕੇਵਲ ਸਿੱਖ ਲਈ ਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਖਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਲਈ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਪਾਹੁਲ ਲੈਣ ਕਰਕੇ ਕੇਸ ਰੱਖੇ (ਸੰਭਾਲੇ)

*ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ‘ਵਿਚਾਰ’ ਨਾਵ ਹੈ ਕਿਰਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਪੰਗਤੀ ਦਾ ਅਖੀਰਲਾ ਅਧਾਰ ‘ਉਧਾਰੇ’ ਉਠਿ ਧਾਰੇ’ ਤੇ ‘ਪਸਾਰੇ’ ਨਾਵ ਹੀ ਹਨ। ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਿਆ ਮੰਨੀਏ (ਚਲਵਾਂ)

ਹੋਏ ਹਨ।

ਸਾਧੂ* ਮਿਲੇ ਸਿਧਿ ਪਾਈਐ ਕਿ ਦੇਹੁ ਜੋਗੁ ਕਿ ਭੋਗੁ॥

ਦੁਹੁ** ਮਿਲਿ ਕਾਰਜੁ ਉਪਜੈ ਰਾਮ ਨਾਮ ਸੰਜੋਗੁ॥

(ਰਾਗ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਪੰਨਾ-੩੩੫)

(ਨਾਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)।* ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਚੋਲਾ ਬਣੇ ਤੋਂ ਨਾਮ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਠਾਕੁਰ ਕਾ) ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਉਪਜਦਾ। ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ- ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਸੁ ਜਗ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਕਰਮਿ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਏ॥

(ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩ ਅਸਟਪਦੀ, ਪੰਨਾ-੬੭)

ਜੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਪਰਸੰਸਕ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵੱਸ ਸਕਦੀ, ਇਸ ਦਾ ਵਾਸਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ 'ਤੇ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਹੈ। ਜਦ ਚਾਹੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ, ਜਿਸ ਨੇ ਪਾਹੁਲ ਲਈ ਹੈ, ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਾ ਦੇਵੇ।

ਕੋਈ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਕਿਵੇਂ? ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਹੀ। ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਨਿਗੁਰੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤੇ ਜਦ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਗਈ ਫੇਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਭੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਦੀ ਹੋਂਦ ਆਪੇ ਹੋ ਗਈ।

ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਤਨੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿੱਡਾ ਵੱਡਾ ਟਪਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਇਹ ਹੋਏ-

੧. ਕਿ 'ਦੀਖਿਅਤ ਸੰਸਕਾਰ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਮਨੋ ਕਾਮਨਾ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਸੰਸਕਾਰ' ਹੋਇਆ ਤੇ ਇਹ ਸੰਸਕਾਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਥਾਂ ਚੋਲੇ ਨੇ ਆਪ ਰਚਿਆ ਤੇ ਚੋਲੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਨ-ਬੁਧੀ ਵਿਚਕਾਰ ਹੀ ਵਰਤਿਆ।
੨. ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ 'ਦੁਹੁ ਮਿਲਿ ਕਾਰਜੁ ਉਪਜੈ' ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ 'ਯਕ-ਤਰਫਾ' ਹੋਈ ਹੈ। ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਚੋਲਾ ਹੀ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ।

(ਸਫਾ ੧੯ ਦੀ ਥਾਂ)

ਤਾਂ ਅਰਥ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਸੋ ਇਸ ਬੁਝਾਰਤ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤਾਂ ਪਰਤੱਖ ਹਨ, ਜੋ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਦਿੱਸਦੀਆਂ ਹਨ ਅਰਥਾਤ 'ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਤੇ ਵਿਚਾਰੇ' ਪਰ ਚੌਥੀ ਚੀਜ਼ (ਨਾਮ) ਗੁਪਤ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਤਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਚੀਜ਼ਾਂ-ਆਟਾ ਘਿਉ ਤੇ ਖੰਡ (ਤ੍ਰਿਭੋਲਾ) ਪਰਤੱਖ ਹਨ ਪਰ ਪਾਣੀ ਚੌਥੀ ਚੀਜ਼ ਗੁਪਤ ਹੈ।

* ਗੁਰੂ. ** ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਿੱਖ।

੩. ਕਿ 'ਨਾਮ' ਦਾ ਦਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਨਾਮ ਆਪੇ ਆਪ ਹੀ ਲੈ ਲਿਆ, ਗੁਰੂ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਹੀ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੋਦ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਈ।

੪. ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ, ਤਿਵੇਂ ਨਾਮ ਲੈ ਲਿਆ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰ-ਮੰਤਰ, ਮੂਲ-ਮੰਤਰ, ਪੰਥਕ ਪਿਆਰ ਆਦਿ ਸਭੇ ਕੁਝ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ।

੫. ਕਿ ਉਸ 'ਮਨੋ ਕਾਮਨਾ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਸੰਸਕਾਰ' ਵਿੱਚ ਚੇਲੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਤੇ ਰਹਿਮਤ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ। ਮਾਨੋ ਉਸ ਆਖਿਆ-

ਹੇ ਗੁਰੂ! ਅੱਜ ਤੋਂ ਮੈਂ (ਚੇਲੇ ਨੇ) ਪਰਵਾਨਗੀ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਤੈਨੂੰ (ਗੁਰੂ ਨੂੰ) ਤੇ ਤੂੰ ਅੱਜ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਹੈਂ ਤੇ ਰਹੋਗਾ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਨ ਬੁਧੀ ਰਾਹੀਂ ਫਿਰ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਪਦ ਤੋਂ ਹਟਾ ਨਾ ਦੇਵਾਂ।'

ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ-ਚੇਲੇ ਸੰਬੰਧ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਚੇਲਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਪਾਸ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਮੰਨੇ।

ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਟੀਕਾ ਟਿਪਣੀ ਤੋਂ, ਇਹ ਸਾਫ਼ ਜਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਚੰਚਲ ਮਨ ਨੇ ਕਿਤਨੇ ਧੌਬੇ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਹੈ। 'ਸਹਜ ਸਿਆਣਪ' ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਪਿਆਲ-ਉਸਾਰੀ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਗ਼ਲਤ ਹੈ। ਚੇਲੇ ਨੇ ਚਰਨ-ਸ਼ਰਨ ਲੈਣੀ ਹੈ। ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਖਸ਼ਣੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਚੇਲਾ ਪਰਵਾਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਦਲੀਲ ਪੁੱਟੀ ਹੈ ਕਿ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨਗੀ ਬਖਸ਼ੇ। ਗੁਰੂ-ਚੇਲੇ ਦਾ ਕੰਮ ਇਕ ਪਾਸੀ ਖੇਡ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਹੈ 'ਦੁਹ ਮਿਲਿ ਕਾਰਜ ਉਪਜੈ' ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰਲੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੌਣ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸ ਨੇ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਬਖਸ਼ਣੀ ਹੈ' ਅਸਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਗੁਰੂ ਨਾ ਮਿਲੇ, ਤਦ ਤਕ ਮਨ ਵਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ, ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਪਿਆਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਗਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਹੁਕਮ ਹੈ-

ਜਬ ਗੁਰੂ ਮਿਲਿਆ ਤਬ ਮਨੁ ਵਸਿ ਆਇਆ॥

ਧਾਵਤ ਪੰਚ ਰਹੇ ਹਰਿ ਪਿਆਇਆ॥

ਅਨਦਿਨੁ ਨਗਰੀ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇਆ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰ ਪਗ ਧੂਰਿ ਜਿਨਾ ਮੁਖਿ ਲਾਈ॥

ਤਿਨ ਕੂੜ ਤਿਆਗੇ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਈ॥

ਤੇ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਮੁਖ ਉਜਲ ਭਾਈ॥੩॥

(ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮਹਲਾ ੪, ਪੰਨਾ-੧੬੫)

ਸਿੱਖ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਜਨਮ ਤੇ ਕੇਸ

ਹਰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਲਈ ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਗੋਤ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਘਰ ਧਾਰਮਿਕ ਜਨਮ ਲਵੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਜਨਮ ਲੈਣ ਦਾ ਇਕੋ ਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਨ-ਸ਼ਰਨ ਜਾ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਇੱਛਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਦੀਖਿਅਤ ਸਿੱਖ ਬਣੇ।

‘ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਜਨਮੇ ਗਵਨੁ ਮਿਟਾਇਆ॥’

(ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧ ਸਿਧਗੋਸਟਿ)

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੱਕਕੇ ਹਰੇਕ ਸਿੱਖ, ਦਸਮ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਪੁਨਰ ਜਨਮ ਅਰਥਾਤ ਧਾਰਮਿਕ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਉਪਰੰਤ ਉਸ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮਾਤਾ (ਮਾਂ) ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਜੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਾਸੀ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਸਿੰਘ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਕਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਉਸ ਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਂਝੇ ਪੰਥਕ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸਾਂਝ ਰੱਖਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਜੀਵਨ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕੋਸ਼ਾਧਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸ਼ੰਕਾ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ।

ਕੇਸ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਥਾ

ਦੈਨਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੀਹਾਂ ਰੂਪਾਂ ਤੇ ਮਿਆਰਾਂ (patterns) ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਸੰਪੂਰਨ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੁਭਾਵਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਅਤਿਅੰਤ ਮੁਕੰਮਲ ਅਤੇ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦਾ ਹੈ।

ਅਭੁਲੁ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰੁ॥

(ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧)

ਧਰਮ ਉਸ ਜੀਵਨ-ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਰਸਾਈ ਤੇ ਵਰਤਾਈ।

ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ ਚਲਾਇਆ।

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੫/੧੩)

ਲੀਹਾ ਅੰਦਰਿ ਚਲੀਐ ਜਿਉ ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ।

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੯/੧੪)

ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਚਲਣਾ ਚਲੈ ਭੈ ਵਿਚਿ ਲੀਤੇ ਭੇਖੇ।

ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਰਾਹੁ ਏਹੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਚਾਲ ਚਲੈ ਸੇ ਦੇਖੇ।

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੨੮/੬)

ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗੁ ਆਖੀਐ ਗੁਰਮਤਿ ਹਿਤਕਾਰੀ।

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੯/੩)

ਮੈ ਅਪਨਾ ਸੁਤ ਤੋਹਿ ਨਿਵਾਜਾ॥

ਪੰਥ ਪ੍ਰਚੁਰ ਕਰਬੇ ਕਹੁ ਸਾਜਾ॥ (ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਅਧਿ: ੬)

ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਹੁਤ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਜੀਵਨ-ਜਾਂਚ ਦੇ ਦਸ ਨਮੂਨੇ ਦਰਸਾਏ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਵਾਤਾਵਰਣ, (ਹਾਲਾਤ) ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ, ਵਾਸਤਵਿਕ ਜੀਵਨ ਸਦਾ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ,

੧. ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਨਿਰਮਲ ਹੋਣਾ-

ਜੀਅਹੁ ਨਿਰਮਲ ਬਾਹਰਹੁ ਨਿਰਮਲ॥

(ਰਾਮਕਲੀ ਅਨੰਦੁ, ਪੰਨਾ-੯੧੯)

੨. ਜੀਵਨ ਜੀਉਂਦਿਆਂ, ਵਿਸ਼ਵ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਡੱਟ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨਾ। ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ, ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਮਲ ਵਾਂਗ ਅਲੋਪ ਰਹਿਣਾ-

ਹਾਟੀ ਬਾਟੀ ਨੀਦ ਨ ਆਵੈ.....॥

(ਰਾਮਕਲੀ ਸਿਧਗੋਸਟਿ, ਪੰਨਾ-੯੩੯)

ਜੇਸੇ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲੁ ਨਿਰਾਲਮੁ ਮੁਰਗਾਈ ਨੈ ਸਾਣੇ॥

ਸੁਰਤਿ ਸਬਦਿ ਭਵ ਸਾਗਰੁ ਤਰੀਐ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੇ॥

(ਰਾਮਕਲੀ ਸਿਧਗੋਸਟਿ, ਪੰਨਾ-੯੩੮)

ਅੰਜਨ ਮਾਹਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਰਹੀਐ.....॥

ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ, ਉਸ ਉੱਚੇ ਮਿਆਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਮਝ ਸਕਦੇ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਨੇਮਾਂ ਜਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਜਾਂਚ ਸਮਝਾਈ। ਇਹ

ਤੱਥ (ਸਚਾਈ) ਸਦੀਵੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀਵਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸੀ ਗਈ ਜੀਵਨ ਜਾਂਚ ਆਪਣੇ ਆਪ (ਖੁਦ) ਧਰਮ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਇਕ ਅਲਜਬਰੇ ਦੇ ਫਾਰਮੂਲੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚੋਂ ਜੇ ਗੁਰੂ ਤੱਤ ਘਟਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉੱਤਰ ਸਿਫਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਰਥਾਤ :-

ਸਿੱਖ ਮਤ-ਗੁਰੂ ਜੀ=੦

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ,

ਬੁੱਧ ਮਤ-ਬੁੱਧ ਜੀ =੦

ਈਸਾ ਮਤ-ਈਸਾ ਜੀ =੦, ਆਦਿ

ਇਹ ਗੱਲ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਹੀ ਸਿੱਖ ਹੈ ਕਿ ਕੁਦਰਤੀ ਕੇਸ ਰੱਖਣੇ, ਜੀਵਨ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਅੰਗ ਹੈ। ਦਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੇਸ-ਧਾਰੀ ਰਹੇ। ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹੋਰ ਕਈ ਧਾਰਮਕ ਆਗੂ ਅਤੇ ਅਵਤਾਰ ਭੀ ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ ਸਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਲੀਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਲੀਹ ਨਾਲੋਂ ਉਚੇਰੀ ਤੇ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਕੋਈ ਅਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਜਾਂ ਅਰਥਹੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਸਾਫ਼ ਉੱਤਮ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਰਥ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ੧੬੯੯ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਸ਼ਾਖੀ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਮੰਤਵ ਦੇਸੇ, ਸਿਰਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਤੇ ਪੰਜਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬਲੀਦਾਨ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤੰਬੂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਲੈ ਜਾਣ ਤੋਂ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈ।

ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ' ਕਹਿ ਕੇ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ, ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਹੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਹ ਸੀ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ'। ਇਹ ਕਿਤਨੀ ਅਮੁਲ ਵਸਤੂ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਦਸਵੇਂ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ ਪਾਹੁਲ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਜਿਸ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 'ਨੌ ਨਿਧਿ ਨਾਮੁ ਗਰੀਬੀ ਪਾਈ' ਸੀ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ, ਉਹ 'ਗਰੀਬੀ' ਦਸਵੇਂ ਜਾਮੇ ਜਾ ਕੇ, ਕਿੱਡੀ ਗੰਭੀਰ ਨਿਰਮਾਣ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੋ ਕੇ ਨਿਖਰੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਆਪਣਾ ਪੂਰਨ ਸਿੱਖ ਅਥਵਾ ਖਾਲਸਾ ਸਾਜ ਕੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਮੁੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਾਮੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਬਣੇ। ਉਹ 'ਨਉ ਨਿਧਿ ਨਾਮੁ' ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੇਲੇ ਸਿੱਖ (ਜੋ ਹੁਣ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਰੱਖਦਾ ਕੇ ਖਾਲਸਾ ਅਖਵਾਂਦੇ ਸਨ) ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਕਿਵੇਂ? ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ, ਕੇਸ ਰਖਾ ਕੇ, ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਦਿਖਾ ਕੇ।

ਸੇ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਇਵੇਂ ਹੀ ਸੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸੀ ਜੀਵਨ ਜਾਂਚ ਧਰਮ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੇਸ ਉਸ ਧਰਮ ਦਾ ਇਕ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਹਨ।

ਲੋਕ ਰੱਬ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਕਾਰਨ ਚੇਤੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਹੈ। ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ 'ਕੇਸਵ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ—

‘ਕੇਸਵ ਕਲੇਸ ਨਾਸ ਅਘ ਖੰਡਨ

ਨਾਨਕ ਜੀਵਤ ਦਰਸ ਦਿਸੇ॥ (ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਪੰਨਾ-੮੨੯)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਉਸਤਤ ਇਉਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ :

ਤੇਰੇ ਬੰਕੇ ਲੋਇਣ ਦੰਤ ਗੀਸਾਲਾ॥

ਸੋਹਣੇ ਨਕ ਜਿਨ ਲੀਮੜੇ ਵਾਲਾ॥

(ਵਡਹੰਸ ਫੰਤ ਮਹਲਾ ੧, ਪੰਨਾ-੫੬੭)

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁ-ਬ-ਹੁ ਉਸ ਰੂਪ 'ਤੇ ਤੁਰਨ ਲਈ ਆਗਿਆ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਚੱਲਣਾ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਧਰਮ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤ

ਧਰਮ, ਨੇਮਾਂ ਜਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ। ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਵੱਖਰੀ-ਵੱਖਰੀ ਹੁੰਦੀ। 'ਰੱਬੀ ਸਚਾਈ' ਕੇਵਲ ਇਕ ਹੀ ਹੈ। ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸੋਚ ਕਰ ਵਿਖਾਈ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਸਦਾ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਕੋ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮਹਾਨ ਮੁਗ਼ਲ ਅਕਬਰ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਹ ਕੁਝ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ, ਜੋ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਨਿਸਫਲ ਰਹੀ। ਉਸ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਲੈ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਉਸ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਸੁਮੇਲ ਤੋਂ ਉਪਜਾਈ। ਇਸ ਨਾਲ ਮਹਾਨ ਪੁਨਰ ਜਾਗਰਤੀ ਦਾ ਯੁੱਗ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ। ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਸੰਗੀਤ ਸੰਗਮ ਤੋਂ ਇਕ ਨਵਾਂ ਸੰਗੀਤ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਉਸਾਰੀ-ਕਲਾ ਦੇ ਮੇਲ ਨਾਲ ਇਕ ਨਵੀਂ ਉਸਾਰੀ ਕਲਾ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਸੇ ਵਾਂਗ ਭਾਸ਼ਾ ਆਦਿ ਦਾ ਵੀ।

ਉਕਤ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਸੀਮਾ ਰਹਿਤ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਨਵੇਂ ਧਰਮ 'ਦੀਨਏ ਇਲਾਹੀ' ਦੀ ਵੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਿਮ ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਦੇ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੀਨਏ-ਇਲਾਹੀ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ। ਗੱਲ ਕੀ, ਦੀਨਏ-ਇਲਾਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਜਾਂ ਸਰਵੋਤਮ ਸਾਂਝੀ ਸਚਾਈ ਬਣਾਈ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਦਾ ਸ਼ਵ-ਉੱਚ ਧਰਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਯਕੀਨੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਪਰ ਇਤਿਹਾਸ ਬਿਲਕੁਲ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਸਾਖੀ ਭਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਕਬਰ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੀਨਏ-ਇਲਾਹੀ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਇੰਜ ਕਿਉਂ ਹੋਇਆ? ਕਾਰਣ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹਨ, ਦੀਨਏ-ਇਲਾਹੀ ਕੇਵਲ ਸਿਧਾਂਤਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਆਧਾਰਤ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਰੱਬੀ-ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜੀਵਨ ਜਿਸਨੂੰ 'ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਵਰ' ਨੇ 'ਗੁਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਵਰ' ਦਾ ਵਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ, ਜੋ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ' ਹੋਵੇ, ਜੋ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦਾ 'ਅਪਨਾ ਸੁਤ' ਨਿਵਾਜਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਗਲਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੱਚਾ ਸੁੱਚਾ ਤੇ ਹਰ ਪਰਕਾਰ ਪੂਰਨ ਹੈ। ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਰੱਬੀ (ਅਕਹਿ) ਜੀਵਨ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਤੇ ਉਸ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਢਾਲਣ ਦੇ ਉੱਦਮ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕਰਨਾ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਰੱਥਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ:-

੧. ਆਖਣਿ ਆਖਿ ਨ ਸਕੀਐ ਲੇਖ ਅਲੇਖ ਨ ਜਾਈ ਲਿਖੀ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥੁ ਵਖਾਣੀਐ ਅਪਤਿ ਨ ਸਕੈ ਇਕਤੁ ਵਿਖੀ।

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, ਵਾਰ ੨੮/੧)

੨. ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਲਿਖਣਾ ਲੇਖੁ ਅਲੇਖੁ ਨ ਲਿਖਣਹਾਰ।

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, ਵਾਰ ੨੮/੭)

ਗੁਰੂ ਚੇਲੇ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਅਤੇ ਕੇਸ

ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ, ਕਿ ਇਕ ਦੀ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਹੋਂਦ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਤਕ ਗੁਰੂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਚੇਲਾ ਕਿਥੋਂ ਆਵੇਗਾ? ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਪਾਪੀ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤਾਰਨਹਾਰ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ:

ਜਉ ਪੈ ਹਮ ਨ ਪਾਪ ਕਰੰਤਾ ਅਹੇ ਅਨੰਤਾ॥

(੨੬)

ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ, ਨਾਮੁ ਕੈਸੇ ਹੁੰਤਾ॥

(ਰਵਿਦਾਸ, ਸਿਰੀਗਾਧ, ਪੰਨਾ-੯੩)

ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਦੁਹੁ ਮਿਲਿ ਕਾਰਜੁ ਉਪਜੈ ਰਾਮ ਨਾਮ ਸੰਜੋਗੁ॥

(ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਪੰਨਾ-੩੩੫)

ਇਹ ਕੋਈ ਇਕ ਪੱਖੀ ਮਾਮਲਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਕਾਰਜ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਕਿਸੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਉਸ ਸਕੂਲ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਜਗਿਆਸੂ ਉਸ ਧਰਮ ਦੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਦੋਹਾਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਇਕ ਪ੍ਰਾਰਥਕ ਵਾਂਗ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਦਾਖਲੇ ਲਈ ਕੀਤੀ ਬਿਨੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਨਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਪੱਤਰ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਦਾਖਲੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣ ਲਈ, ਇਹ ਸ਼ਰਤਾਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤੀ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਰੱਖਣਾ ਇਕ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸ਼ਰਤ ਹੈ।

ਪੰਜ ਕਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਇਕਰਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅੰਤਮ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ 'ਤੇ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਚੇ ਦਿਲੋਂ ਕੀਤੇ ਇਸ ਇਕਰਾਰ ਅਤੇ ਹੋਈ ਇਸ ਰਸਮ ਪਿਛੋਂ, ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਰੱਖਣ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣਾ, ਧਰਮ ਦੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਕਰਨਾ ਤੇ ਮਹਾਂ ਪਾਪ ਹੈ। ਕੇਸ ਕਟਾਉਣਾ, ਉਸ ਪਾਪ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਡਾ ਪਾਪ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਕਿ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਸੁਰਗ ਤੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਧੱਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਪਾਪ ਨਾਲ, ਵਿਅਕਤੀ ਨਾ ਸਿਰਫ ਸਿੱਖ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਿਸੇ ਫੌਜੀ ਭਰੀਤੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਉਸ ਦਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਜਮੈਂਟ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸਾਧਾਰਨ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਮਾੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਦਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ, ਜੋ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਕੋਈ ਸਥਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਰਜਮੈਂਟ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਸੰਬੰਧ ਦਾ ਦਾਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਪਤਿਤਾਂ ਤੋਂ ਵਾਕਿਫ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਦਾਵਾ

ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖ ਹੀ ਹਨ, ਪਰ 'ਪਤਿਤ' ਸਿੱਖ ਹੁੰਦੇ ਵੀ ਗੈਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲੋਂ
ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪਤਿਤ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਬੇਮੁਖ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ
ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਜੋ ਮੁਹ ਫੇਰੇ ਤੇ ਵੇਮੁਖ ਬੁਰੇ ਦਿਸੀਨ॥

ਅਨਦਿਨੁ ਬਧੇ ਮਾਰੀਅਨਿ ਫਿਰਿ ਵੇਲਾ ਨਾ ਲਹੀਨਿ॥

(ਗਉੜੀ ਬੈਰਾਗਣਿ ਮਹਲਾ ੩, ਪੰਨਾ-੨੩੩)

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕੇਸ

ਭਾ: ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਕਲਗੀਧਰ-ਚਮਤਕਾਰ' ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ
ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ੧੧ ਮਹੀਨੇ ੧੧ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਇਕਾਗਰਤਾ ਵਾਸ ਪਿਛੋਂ,
ਧਰਤੀ ਦੇ ਭਾਰ ਨੂੰ ਹਰਨ ਲਈ 'ਖਾਲਸਾ' ਸਾਜਣ ਦੀ ਆਤਮ ਪਰੋਰਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਕੀਤੀ। ਉਹ ਤਾਂ 'ਖਾਲਸੇ' ਨੂੰ 'ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ ਦਸਤਾਰ ਸਿਰਾ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ
ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ—

ਰੂਪ:—

ਨੂਰੀ ਚਿਹਰਾ, ਸੋਹਣੀ ਨੁਹਾਰ, ਅੰਗ ਨਕਸ਼ ਇਕੋ ਜਿਹੇ, ਸਰੀਰ ਸਫੇਲ,
ਸਿਰ ਤੇ ਕੇਸ ਤੇ ਤੇਜ ਵਾਲੀ ਦਸਤਾਰ, ਮੱਥਾ ਲਿਸ਼ਕਦਾ ਤੇ ਨੈਣ ਚਮਕਦੇ ਤੇ
ਪਿਆਰ ਭਰੇ, ਗਲ੍ਹਾਂ ਸਿਉ ਵਰਗੀਆਂ ਸ਼ੋਖ, ਪਰ ਮਿਠਾਸ ਵਾਲੀਆਂ, ਬੁਲ੍ਹ ਸੁਹੇ
ਪਰ ਉਨਾਥਾਂ ਵਰਗੇ ਸ਼ੀਰੀਦਾਰ, ਪਿਆਰੀ ਪਿਆਰੀ ਦਾੜ੍ਹੀ, ਛਾਤੀ ਚੌੜੀ ਤੇ
ਤਕੜੀ, ਡੋਲੇ ਭਰਵੇਂ ਤੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ, ਬਾਹਾਂ ਲੰਮੀਆਂ ਤੇ ਲੱਕ ਸ਼ੇਰ ਵਾਂਗੂੰ ਕਸਿਆ,
ਲੱਤਾਂ ਭਾਰੇ-ਭਾਰੇ ਭਾਰ ਸਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤੇ ਫੁਰਤੀ ਭਰੀਆਂ, ਦਿਲ ਵਿੱਚ
ਬਹਾਦਰੀ ਦੀ ਚਮਕਾਰ, ਪਰ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੁਲਮ ਨਹੀਂ, ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਉਛਾਲਾ, ਪਰ
ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ, ਜਬ੍ਹਾ ਰੋਅਬ, ਪਰ ਨਿਆਉਂ ਦਾ ਤਕੜ ਅਡੋਲ, ਪਿਆਰ ਹੈ, ਪਰ
ਮਨ ਖੱਚਤ ਨਹੀਂ, ਉਪਕਾਰ ਹੈ, ਪਰ ਉਪਰਾਮਤਾ ਨਾਲ ਹੈ, ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਹੈ, ਪਰ
ਉਦਾਸੀ ਦੀ ਲਹਿਰ, ਤਿਆਗ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਕਮ ਹਾਸਲ, ਫਕੀਰੀ ਨਾਲ ਹੈ, ਪਰ
ਦਿਲਗੀਰੀ ਨਹੀਂ, ਤਲਵਾਰ ਹੱਥ ਹੈ, ਪਰ ਢਾਲ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਾਲੀ, ਕਲਮ ਵੀ
ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੈ, ਪਰ ਨਿਆਂ ਤੇ ਰਹਿਮ ਵਾਲੀ। ਗੱਲ ਅੰਗਾਂ ਤੇ ਕਮਰ ਕੱਸਾ ਹੈ,
ਤੋੜ ਕੱਛ ਹੈ, ਬਲ ਦੇ ਹੀਰਿਆਂ ਦਾ ਬਹੁਟਾ ਡੋਲੇ ਬੱਧਾ ਹੈ, ਪਰ ਸੀਨੇ ਵਿੱਚ
ਚਮਕ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਹੈ, ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਨਕਸ਼ਾ ਕੋਮਲਤਾਈ ਤੇ ਰਸਭਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ
ਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਨਕਸ਼ਾ ਵਿਵੇਕ ਦਾ ਹੈ, ਜ਼ੋਰ ਹੈ ਆਪੇ 'ਤੇ
ਭਰੋਸਾ ਤੇ ਬੇ ਮੁਹਤਾਜੀ ਦਾ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਰੇਖਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਰੀਮੀ ਔਖਰ
ਲਿਖੇ ਹਨ।

ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ

ਇਹ ਸੀ ਰਚਨਾ ਖਾਲਸੇ ਦੀ, ਇਹ ਸੀ ਆਦਰਸ਼ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਰਸੀ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚੋਂ, ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਸਦਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਖੁਭੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ, ਕੱਢਿਆ ਤੇ ਮੂਰਤੀ ਮਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਖਾਲਸਾ ਸਜਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ-ਉਹ ਆਪਾ-ਵਾਰੂ ਸਿੱਖ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਆਨ-ਸ਼ਾਨ ਉਸ ਮਹਾਨ ਅਸਚਰਜ ਅਨੋਖੀ ਤੇ ਮਹਾਂ ਕਰੜੀ ਪਰਖਣ ਵਿਚ ਰੱਖੀ-ਉਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਿਬਾਂ ਫੁਰਮਾਇਆ:

ਮਮ ਸਰੂਪ ਤੁਮ ਅਬ ਭਏ ਹਉਂ ਭਾ ਤੁਮਹਿ ਸਰੂਪ।

ਉਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਅਟੱਲ ਰੁਤਬਾ ਬਖਸ਼ਿਆ ਗਿਆ, ਉਹ 'ਗੁਰਮੁਖ' ਸਨ।

ਉਹ ਜੋ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਉਮਲਦੇ ਭੀ ਰਹੇ, ਡਰਦੇ ਭੀ ਰਹੇ, ਸਨਮੁਖ ਬੈਠੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਗਏ ਭੀ ਨਹੀਂ ਉਹ 'ਸਨਮੁਖ' ਸਨ। ਜੋ ਹੁਜਤਾਂ-ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹੇ 'ਮਨਮੁਖ' ਸਨ। ਜੋ ਭਜ ਗਏ ਸੋ 'ਬੇਮੁਖ' ਸਨ। ੧੬੯੯ ਵਿਖੇ ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਅਵਸਰ 'ਤੇ ਹੋਈ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਰੀਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਚਾਰ ਨਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਹੁਣ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ, ਜੋ ਹੁਣ, ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਪਰੀਖਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਫੇਰ ਵੀ ਖਾਲਸਾ ਸਜਣ ਤੋਂ ਨੱਸੇ-ਭੱਜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਹੁਣ ਵੀ, 'ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ ਦਸਤਾਰ ਸਿਰਾ' ਨਹੀਂ ਹਨ, ਉਕਤ ਚਾਰ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਹੜੀ ਕਿਸਮ ਵਿੱਚ ਰਖੋਗੇ? ਇਹਨਾਂ ਸਚਾਈਆਂ ਤੋਂ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਤੇ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਮਨੋ ਵਿਗਿਆਨਕ ਮਹੱਤਤਾ

ਪਵਿੱਤਰ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਤੇ ਮਨੋ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਨੋ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਤੱਤ (ਸਚਾਈ) ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਸਨੇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭੂਤ-ਪੂਰਬ ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ, ਪੱਗੜੀ (ਦਸਤਾਰ), ਬੰਨ੍ਹਣ ਦੀ ਤਰਜ਼, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਪੱਗੜੀ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਵਾਂਗ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪੱਗੜੀ ਦਾ ਫੈਸ਼ਨ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਕਪੂਰਥਲੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਫੈਸ਼ਨ ਮਹਾਰਾਜਾ ਕਪੂਰਥਲਾ ਦੁਆਰਾ ਲਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਹਰ ਇਕ ਰਿਆਸਤ (ਰਾਜ) ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਪੱਗੜੀ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦੀ ਤਰਜ਼ ਇਕੋ ਹੀ ਸੀ। ਨਜ਼ਾਮ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ-ਮੰਤਰੀ ਸਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਨੇ, ਨਾ ਕੇਵਲ ਲਿਬਾਸ ਅਤੇ ਸਿਰ ਦੇ ਪਹਿਰਾਵੇ

ਦੀ ਹੀ ਨਕਲ ਕੀਤੀ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸਤਰੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਇਆ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਇਸਤਰੀ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਔਲਾਦ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਜੈਕੁਲਾਈਨ ਕੈਨੇਡੀ, ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਪ੍ਰਥਮ ਤੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਇਸਤਰੀ ਬਣੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬਣਿਆ, ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੇ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਆਪਦੇ ਵਾਲ ਸ਼੍ਰੀ ਮਤੀ ਕੈਨੇਡੀ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਵਾਂਗ ਕਰ ਲਏ। ਡਿਊਕ ਆਫ਼ ਵਿੰਡਸਰ ਬਹੁਤ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਹਿਣੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਲੰਡਨ ਦਾ ਫੈਸ਼ਨ ਉਪਜਦਾ ਸੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਸਕਾਰ ਲਈ, ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕੇਸਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਸੀ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਅਤੇ ਸਾਬਤ ਕੇਸ ਰੱਖਣਗੇ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਭਰਪੂਰ ਧਰਮ ਹੈ।

ਜਉ ਤਉ ਪ੍ਰੇਮ ਖੇਲਣ ਕਾ ਚਾਉ॥

ਸਿਰੁ ਧਰਿ ਤਲੀ ਗਲੀ ਮੇਰੀ ਆਉ॥

(ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ, ਪੰਨਾ-੧੪੧੨)

ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਸਿਰ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਹੈ, ਇਹ ਉਸ ਅੱਗੇ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਫਿਰ ਉਸ ਦੀ ਵਸਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮਨਮਤ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਬਿਗਾਨੀ ਵਸਤ ਵਿੱਚ ਖਿਆਨਤ ਕਰਨਾ ਕਿਤਨਾ ਵੱਡਾ ਪਾਪ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਤੇ ਕੇਸ

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ

ਸੋ ਸਿਖੁ ਸਖਾ ਬੰਧੁ ਹੈ ਭਾਈ

ਜੇ ਗੁਰ ਕੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚਿ ਆਵੈ॥ (ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩, ਪੰਨਾ-੬੦੧)

ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦਾ ਕੀ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਭੀ ਖੋਜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕੀ ਮਨਸ਼ਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਕੀ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਖੀ ਜਾਂ ਅਹੰਕਾਰ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ। ਸਚੇ ਦਿਲੋਂ ਨਿਰੋਲ ਨਿਮਰਤਾ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਾ ਹੈ-

(੧) ਚਾਕਰੁ ਲਗੈ ਚਾਕਰੀ ਜੇ ਚਲੈ ਖਸਮੈ ਭਾਇ॥

(੩੦)

ਹੁਰਮਤਿ ਤਿਸ ਨੇ ਅਗਲੀ ਓਹੁ ਵਜਹੁ ਭਿ ਦੁਣਾ ਖਾਇ॥

ਖਸਮੈ ਕਰੇ ਬਰਾਬਰੀ ਫਿਰਿ ਰੀਰਤਿ ਅੰਦਰਿ ਪਾਇ॥

ਵਜਹੁ ਗਵਾਏ ਅਗਲਾ ਮੁਹੇ ਮੁਹਿ ਪਾਣਾ ਖਾਇ॥

(ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ-੪੭੪)

(੨) ਸੇਵਕ ਕਉ ਸੇਵਾ ਬਨਿ ਆਈ॥

ਹੁਕਮੁ ਬੁਝਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਈ॥ (ਸੁਖਮਨੀ, ਪੰਨਾ-੨੯੨)

ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵੀ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਤੁਹਾਡੀ ਰਹਿਣੀ-ਬਹਿਣੀ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦੂਜੇ ਲੋਕ, ਤੁਹਾਡੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉੱਚੇ ਤੇ ਸੁੱਚੇ ਜੀਵਨ ਅਨੁਸਾਰ ਤੁਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ-

ਪ੍ਰਭ ਤੇ ਜਨੁ ਜਾਨੀਜੈ, ਜਨ ਤੇ ਸੁਆਮੀ॥

(ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ, ਸਿਰੀਗਾਰ, ਪੰਨਾ-੯੩)

ਤਾਂ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਜੀਵਨ-ਮਿਆਰਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਨ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਉਵੇਂ ਹੀ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਬੜਾ ਸੁਚੇਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਟਾ

ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਬਣਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ-ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ-ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਲੈਣੀ ਅਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀਦਾ।

ਨਿਗੁਰੇ ਰਹਿ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ਨਿਗੁਰੇ ਦਾ ਤਾਂ ਨਾਉਂ ਹੀ ਬੁਰਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸਿਰਫ਼ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹੈ। ਨਾਮ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਤੇ ਪਿਆਰ ਸਾਨੂੰ ਅਮਰ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਪਾਹੁਲ) ਦਾ ਕੇਸ ਅਨਿਖੌੜਵਾਂ ਅੰਗ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੇਸ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਤੇ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਕੇਸ ਸਿੱਖ ਪਛਾਣਨ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਬਣ ਗਏ ਤੇ 'ਗੁਰੂ ਕੀ ਮੋਹਰ' ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ।

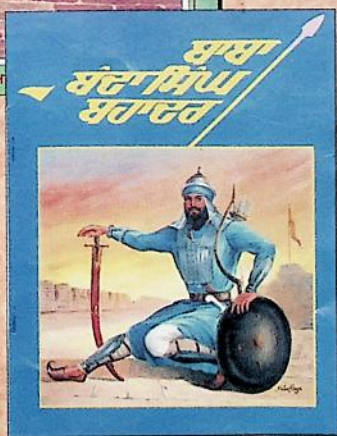
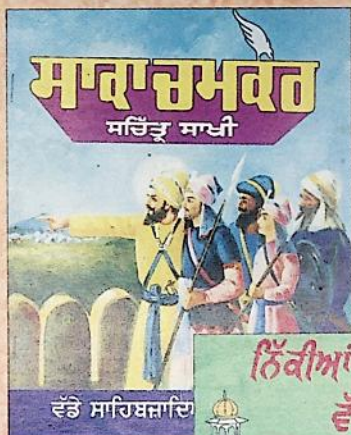
ਅੰਤਮ ਬੇਨਤੀ

ਮੇਰੀ ਹਾਰਦਿਕ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਾਪਿਆਂ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਧਰਮ-ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਮਲੀ ਰਹਿਣੀ, ਬਹਿਣੀ, ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੁਆਰਾ,

ਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਸੰਬੰਧੀ ਨਿੱਗਰ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪਤਿਤ ਹੋਣ ਦੇ ਬੁਲਿਆਈ ਕਾਰਨਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਰਵੇਖਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪਤਿਤਾਈ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਉਪਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਅਤਿ ਲੋੜ ਹੈ। ਪੁਸਤਕਾਂ, ਤਸਵੀਰਾਂ ਅਤੇ ਰਸਾਲਿਆਂ ਆਦਿ ਰਾਹੀਂ ਵੱਡੇ ਪੈਮਾਨੇ 'ਤੇ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਮੈਂ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪਤਿਤਾਈ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦਿਲ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ' ਛਕਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਕੰਪਿਆਂ, ਕੜਿਆਂ, ਕੱਛਿਆਂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਨਾਂ (ਖੰਡੇ ਤੇ ਬਾਟੇ ਸਮੇਤ) ਦੇ ਕੁਝ ਸੈਂਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਏ ਸਨ, ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਲਈ ਯੋਗ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਸਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਵੱਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ, ਦੂਜੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਅਜੇ ਤਕ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਮੈਂ ਫਿਰ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਨੇਰੀ ਝੁਲ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਆਲਸ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਹਨੇਰੀ ਨੇ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਟਕਰਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖੀ ਹੀ ਨਾ ਰਹੀ ਤਾਂ ਸਾਡੀਆਂ ਬਾਕੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਕਿਸ ਕੰਮ? ਮੈਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਪਤਿਤਾਈ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਬਾਰੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼-ਕਿਸਮਤੀ ਸਮਝਾਂਗਾ ਜੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਕੀਮ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੋਵਾਂ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਡੇ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਰਕਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ।

(੩੨)

ਬੀਬੀ ਗਗਨਦੀਪ ਕੌਰ ਦਾ ਜਨਮ ਲੁਧਿਆਣਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਇੱਕ ਸੰਗੀਤਕ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੰਗੀਤ ਪ੍ਰਤੀ ਰੁਚੀ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਨਾ (ਬੀ.ਡੀ.ਓ) ਸਰਵਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਦੇਖ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਜੋ ਕਵਿਸ਼ਰੀ ਗਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਸੱਤ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਕੂਲ ਦੀ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਗਾਇਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਨੇ ਗਾਇਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਐਮ.ਏ (pol.sci) ਅਤੇ ਐਲ.ਐਲ.ਬੀ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਵੀ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ। ਜਿਸ ਪਿਛੋਂ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ (ਐਮ.ਏ) ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਐਮ.ਫਿਲ(ਗਾਇਨ) ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ 2007-2009 ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਯੂਥ ਫੈਸਟੀਵਲ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਬਦ, ਗੀਤ ਅਤੇ ਭਜਨ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਦੂਜਾ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਸਥਾਨ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਪ ਨੇ ਸੱਤ ਸਾਲ(R.S.S) ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗਾਇਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵੀ ਦਿੱਤੀ। ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂਜਨਾਂ ਨਾਲ ਅਨੇਕਾਂ ਭਜਨ ਜਾਗਰਣ ਵੀ ਕੀਤੇ। ਆਪ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਪ ਦੀ ਰੁਚੀ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਵਕਾਲਤ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਆਪ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ੰਕਰਸ ਅੱਜ ਵੀ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਆਪ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਉਪਰ ਵੀ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗਗਨਦੀਪ ਕੌਰ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)

ISBN 978-93-90863-53-2

9 789390 863532 >

Published By

NATIONAL PRESS ASSOCIATES

PUBLISHERS AND DISTRIBUTORS OF BOOKS AND JOURNALS

ADMIN OFFICE: C-24, GROUND FLOOR, PANCHSHEEL VIHAR, MALVIA NAGAR, NEW DELHI- 110017 (INDIA)

REGIONAL OFFICE: 79, GURU ANGAD DEV NAGAR, FLOWER ENCLAVE, DUGRI, LUDHIANA-141013 (PUNJAB), INDIA

BRANCH OFFICE: C-104, ANUROOP SOCIETY, VARTAK NAGAR, THANE (WEST)- 400606, MUMBAI, MAHARASHTRA (INDIA)

E-MAIL: npublishing@gmail.com

Website: www.npublishing.in

